

MARGARITA LIBERAKI
KAPELAT PREJ KASHTE
ROMAN

BOTIMET TOENA

MARGARITA LIBERAKI

KAPELAT PREJ KASHTE

roman

Përktheu nga origjinali greqisht
Mirela Xhaferraj

BOTIMET TOENA
Tiranë, 2020

Autori: Margarita Liberaki
Titulli në origjinal: Τα ψάθινα καπέλα
Botoi në greqisht: Kastaniotis Editions S.A.

Me mbështetjen e Programit
"Europa Krijuese"
të Komisionit Europian

Me bashkëfiancimin e Programit
"Europa Krijuese" të Bashkimit Europian

Botuese: Irena Toçi

Kryeredaktore: Sonila Kapo
Redaktore: Besa Vila
Korrektore letrare: Petrina Ago
Përkujdesja grafike: Elsa Hajderaj
Kopertina: Mirjana Madhi
© e ilustrimit të kopertinës: Klea Mani

ISBN 978-9928-277-91-6

© Margarita Liberaki - Kastaniotis Editions S.A, Athinë, 1995
(Botimi i parë në Greqi 1946)

© *në shqip* Botimet Toena

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjeti apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollesha", K. Postare 1420, Tiranë

Tel.: + 355 4 22 40 116

Email: redaksia@toena.com.al

botimet.toena@gmail.com

www.toena.com.al

Motrës sime

VERA E PARĚ

I

ATË VERË blemë kapela të mëdha prej kashte. Ajo e Marisë kishte rreth e qark kokrra qershie, e Infandës lule të kaltra “mos më harro”, ndërsa imja kishte lulëkuqe të kuqe si gjaku. Kështu, kur shtriheshim me to në kokë, sipër kallëzave të grurit, qielli, lulet e egra dhe ne bëheshim një. “Ku jeni fshehur kësaj here?”, thërriste nëna. Asnjëra s’pipëtinte. Tregonim të fshehtat tona duke pëshpëritur ngadalë. Vitet e shkuara Maria me Infandën i thoshin sekretet me njëra-tjetrën dhe i mbanin të fshehta nga unë, sepse isha më e vogla. Ndërsa sivjet... Sivjet Infanda u shtri pak më poshtë nesh, e heshtur, ndërsa Maria m’i thoshte mua sekretet e saj. Fliste pa pushin, rrotullohej mes kallëzave, faqet i skuqeshin dhe sytë i merrnin

një shkëlqim të çuditshëm. Dhe, kur unë hutohesha pas diellit, që po perëndonte, ose pas ndonjë buburreci që kthehej në folë për të fjetur, Maria zemërohej dhe bërtiste: “Po mirë, nuk të interesojnë këto që po them? Kam faj unë që rri e lodhem për të t’i hapur sytë. Beso po deshe se bebet i sjell lejleku!...”.

Isha gati t’i përgjigjesha e t’i thosha se bebet nuk i sillte lejleku, se ndoshta këtë gjë e kam ditur gjithmonë, por nuk më linte e qeshura e saj, një e qeshur e fortë, tronditëse, që i bënte kallëzat e grurit të dridheshin, ndërsa përshkonte arën, arrinte në malin përballë e kthehej mbrapsht si jehonë. Ato çaste më nervozonte e qeshura e Marisë. Më dukej sikur dalloja në të një lloj paturpësie, që i zhvishte gjërat nga misteri dhe magjia e tyre. Dhe, nuk e di pse, sa herë e dëgjoja, më vinte ndër mend festa e vjetshme e profetit Elia, ku kisha parë një bebe të vdekur, të mbyllur në një enë qelqi të mbushur me alkool, një bebe si kishte qenë në barkun e nënës para se të lindte.

Në mesditë nuk shtrihesha kurrë. Ishte një zakon që më kishte mbetur që e vogël kur mendoja se të mos shtrihesha në drekë, për t’u çlodhur, ishte një veprim revolucionar, i cili dëshmonte vullnet të fortë dhe një shpirt të lirë. Hipja në arrë dhe thurja kurora me lule dhe byzylykë me qime prej jeleve të kalit. Pastaj i vija në dorë dhe përpiquesha të shihja reflektimin tim në

ujin e sternës. Por nuk ia dilja asnjëherë, sepse në atë orë mbi të binte dielli dhe uji vezullonte si një copë e nxehtë floriri që të verbonte.

Bëja stoli të tilla edhe për motrat e mia. Por, kur i shihja në duart e tyre, nuk më vinte mirë. Jo nga zilia, por më dukej sikur nuk i kishin mjaftueshëm për zemër, sikur nuk i meritonin, sikur qenë të sigurta se lulet e kurorave do të vyshkeshin e, prandaj, ato vyshkeshin para kohe, se byzylykët nuk ishin veçse disa qime kali, e ato ktheheshin vërtet në qime kali, madje nga ato të bishtit të kalit që tunden sa andej-këtej për të zbuar mizat, që shkojnë për t'i pickuar kuajt në vithe.

Kur vapa më rëndonte qepallat dhe gjymtyrët më këputeshin, a thua se kisha pirë verë të ëmbël, shkoja në ahurin e kashtës, ku gjeja prehje nën hije dhe nën aromën e barit të thatë. Aty vetmia ime mbushej me personazhe dhe udhëtime, ngjyra dhe kordele, që valëviteshin në erë, dete ngjyrëportokalli, Guliveri në tokën e Huihnahnmeve, Odiseja në ishullin e Kalipsosë dhe Circes. Circeja që një grua e ligë; i shndërronte njerëzit në derra. Por ama kishte fuqinë për ta bërë një gjë të tillë. A do të kisha dhe unë vallë, më vonë, ndonjë lloj fuqie? Sigurisht, jo për të shndërruar njerëzit në derra, por thjesht... Trupi im zhytej edhe më thellë në kashtë, ndërsa koka më varej poshtë. Më kaplonte një gjumë pakminutash, për të cilin s'i tregoja askujt.

Ishte një gjumë i ëmbël - dhe kur zgjohesha më dukej sikur kthehesha prej një bote tjetër. Por fusha ishte po në të njëjtin vend duke qeshur e rrushi i pjekur varej nga pjergulla, dhe në çastin kur dora ime bëhej gati ta këpuste e goja ta shijonte, thosha me vete se nga të gjitha botët, nga të gjitha yjet, që janë botë më vete, ndoshta toka ishte më e bukura.

Shtëpia jonë ishte rreth gjysmë ore larg nga Kifisjaja. Ndodhej në pjesën e poshtme, aty ku qenë bahçet, në mes të një fushe. Qe disi e veçuar dhe për të shkuar në shtëpinë më të afërt, në atë të doktor Parigorit, duheshin plot dhjetë minuta. “Të del shpirti kur bën pazar”, - thoshte Rodhia, shërbyesja jonë e moshuar. Gjyshi e kishte ndërtuar shtëpinë për qejf të vet, dhoma të mëdha, katrore, tavane të larta, dy tarraca ku thanim misrin dhe çdo gjë tjetër. Kishte edhe një ndërtesë më vete, që ishte shtëpia e bahçevanit, ndërsa më poshtë qenë kotecet dhe stalla. I kishte kushtuar vëmendje të veçantë kopshtit - jo vetëm ngaqë ishte agronom, por sepse i donte pemët. I mbillte me duart e tij, i rriste si fëmijë, mbante mend sëmundjet që kishin kaluar, ngricat që i kishin mbuluar, erërat e tërbuara që u kishin përkulur trungjet, madje edhe shartimet e tyre i mbante mend, edhe kohën kur kishin dhënë fryte për herë të parë. “Pemët, - thoshte, - janë vetë krijimi. Rrënjët e tyre tregojnë se janë lidhur me njëra-

tjetrën dhe me Perëndinë.” Dhe në pranverë shtrihej poshtë mollës së tij - molla e vogël e gjyshit, e quanim ne fëmijët - dhe dëgjonte gumëzhitjen e bletëve që kridheshin nëpër lule për t’u marrë atyre pjalmin e artë.

Mendoj se i ngrati gjysh e mbante arën më shumë për ngushëllim. Sepse e kishte humbur gjyshen në kohën kur nëna dhe teto Tereza ishin njëra pesë dhe tjetra shtatë vjeçe. Jo, nuk e kishte marrë Vdekja. Një njeri më se i gjallë e kishte marrë, një muzikant që kaloi nga Athina për të dhënë dy koncerte. Në të parin, gjyshja ra në dashuri me të - ndërkohë u njohën me njëri-tjetrin - dhe pas koncertit të dytë nuk mundi të duronte më, u largua bashkë me të. Si të huaj që qenë të dy, kishin të njëjtën mendje. Se edhe gjyshja ime nuk pati qenë nga këto anë. Qe nga Polonia dhe kishte sy jeshilë.

U habita shumë kur Rodhia m’i tha të gjitha këto për herë të parë. Mbaj mend, ishte një natë dimri dhe ishim ulur në kuzhinë e po zienim patate të ëmbla. Një gjyshe të kishte bërë diçka të tillë - nuk e merrja dot me mend. Ia thashë këtë gjë edhe Rodhisë. “Ah, moj torollake e vogël, - m’u përgjigj ajo, - po në atë kohë ajo nuk ishte gjyshe, nëna jote dhe teto Tereza ishin fare të vogla!” Vërtet atëherë nuk kishte qenë gjyshe... “Kurrë nuk e morëm vesh se ku shkoi, - tha

në vazhdim Rodhia, - kushedi se ç'bëhet tani, jeton apo jo... Gjyshi yt nuk do as të dëgjojë më për të, që atëherë..."

Vërtet askush nuk e kishte zënë më në gojë emrin e saj. As nëna dhe as teto Tereza. Vetëm ne mendonim ndonjëherë për të, - kishim zbuluar dhe një fotografi të saj në një kornizë të vjetër, o Perëndi, sa e bukur që ishte... - dhe, për ta dalluar nga gjyshja tjetër, nëna e babait, që ishte një zonjë me flokë të bardhë dhe me një buzëqeshje të trishtuar, kushedi se nga ç'dashuri të pafata, i quanim njërën gjyshe dhe tjetrën gjyshja polake.

- Unë, ç't'ju them, e admiroj, - u thashë një pasdite tek po bisedonim për të, ashtu të shtrira mbi kallëzat e grurit.

- Vërtet? - ia bëri Infanda e hutuar.

- Pse? - pyeti Maria gjithë interes.

- Po ja, ishte e guximshme. Iku në atë mënyrë, larg gjyshit...

- I guximshëm është ai që qëndron, - më ndërpreu Maria, ndërsa Infanda nuk tha gjë në lidhje me këtë.

Më duket se Maria pati të drejtë atëherë dhe unë fola ashtu sepse isha e vogël. Më vonë mendova se, për gjyshen polake, larg qe këtu dhe jo atje.

Kishte rënë shumë shi tërë dimrin. Pylli qe qullur dhe s'po thahej dot, gjethet e rëna kalbeshin, bëheshin

pleh, e bulëzonin përsëri gjethe të reja. Netëve frynin erëra të forta. Aq sa perdet e dhomës së ngrënies lëkundeshin pa i prekur njeri.

- Kush është? - pyeste gjyshi.

- Askush, - përgjigjeshim.

- Po dikush trokiti.

- Jo, - thoshim, - të bënë veshët, gjysh, dhe psherëtinim.

Kur ktheheshim nga shkolla flokët na kullonin rrëke shiu. Kishim kapuçë për t'u mbrojtur, por në kthim s'i vinim në kokë, i hidhnim pas kurrizit dhe vazhdonim rrugën të pambrojtura. Maria sikur dehej, lëvizte trupin sa majtas-djathtas dhe hapte buzët përgjysmë. Infandacte drejt, vetëm drejt përpara dhe, kur ndonjë pikë shiu binte dhe i qëndronte mbi qerpikë, e fshinte me dorë, sikur të ishte lot. Nuk e kuptoja pse e bezdiste një pikë e vetme, kur të gjithë fytyrën e kishte të lagur. Ndërsa unë vrapoja, hapja krahët mes qiellit e tokës dhe këndoja. Sepse kur isha jashtë dhe lagesha, shiu më sillte gëzim. Ndërsa kur e dëgjoja nga brenda dhomës, që godiste çatinë dhe rrokullisej nëpër xhama, ndieja diçka krejt tjetër. Kyçja derën, bija mbi krevat e kapitur dhe qaja për orë të tëra. Por nuk e di nëse mund ta quaj trishtim.

- Katerina është pak nevrike, - i thoshte nënës teto Tereza, - do kujdes.

- Çfarë kujdesi?

- Po ja, se mos i ngjan...

E kishin fjalën për gjyshen polake. E kuptova nga toni i zërit të tyre, nga vështrimet që shkëmbyen. Pra, paskësh qenë nevrke? Që atë ditë, kur dikush më qortonte, ose kur grindesha me motrat, e ngrija zërin në kupë të qiellit. Po atë pasdite mora fotografinë e saj dhe e vura përkrah fytyrës sime, përballë pasqyrës. Por, me gjithë përpjekjet e mia, ngjashmëritë që gjeta qenë shumë të pakta. Sytë e saj jeshilë, të mitë gështenjë, madje njëri pak më i errët se tjetri - e çuditshme sigurisht, por nuk dukesha keq dhe Rodhia thoshte që kjo ishte shenjë e njerëzve me fat - flokët e saj të zinj, të mitë gjithashtu gështenjë, lëkura e saj e bardhë, e imja ngjyrë gruri. Vetëm qafën e kishim njësoj dhe deri në njëfarë mase edhe formën e mjekrës. E kisha për mburrje të madhe këtë gjë. Mënyra se si qafa jonë dilte prej supeve dhe vazhdonte deri te mjekra për t'u shfaqur më pas fytyra, kishte një parim bukurie, një linjë të pastër dhe rrezatonte krenari. Më dukej mjaft joshës lugu i qafës sime dhe jo vetëm kaq: për më tepër më jepte siguri dhe vetëbesim. Shumë herë, kur isha vetëm, ulja jakën e fustanit deri te supet. Para se të flija bëja të njëjtën gjë me këmishën e natës. Më pas shihesha në pasqyrë dhe vetja ime më dukej mjaft tërheqëse. Sikur nuk kishte asgjë tjetër në botë veç

meje dhe shëmbëlltyrës sime, dhe kjo gjë sikur po më pëlqente. Por, një natë, kur ishin prerë dritat dhe kisha ndezur një qiri, u tmerrova, sepse pashë hijen time që po shfaqej në murin përballë. Dukej e madhe, e mbinatyrshme, kalonte mbi krevatin tim, arrinte deri në tavan dhe e mbulonte atë.

Teto Tereza kishte pasur të drejtë kur tha se sivjet do të kishim shumë lulëkuqe. Me sa duket shirat i kishin shumëfishuar farat e tyre dhe fusha ishte mbushur plot. Madje edhe brenda bahçes, në vendet që ishin të pambjella, qenë formuar qilima të kuq në formë katrore. Sikur po ndillnin se diçka e re do të ndodhte, dhe madje së shpejti, kështu thotë Rodhia, se po pe të kuqe në ëndërr, do të thotë se do të ndodhë diçka së shpejti. Sa mirë që zgjodha për kapelën time prej kashte lulëkuqe të kuqe si gjaku. Kështu jam në harmoni me gjithçka. Edhe Maria, që zgjodhi qershi të kuqe, nuk bëri keq, fruta e tyre është e ëmbël dhe plot lëng. Sa për lulet e kaltra “mos më harro” të Infandës, ato janë aq të rralla...

Më kujtohen vitet që kaluan sikur të kishte qenë një ditë e vetme, një çast. Në pranverë dhe në verë, pasditeve, shtronim një mbulesë ngjyrë qershie në tavolinën e vogël. Dhe kur vinte koha që të perëndonte

dielli e të bëhej pak më freskët, dëgjohej teto Tereza, që bënte një zhurmë të mbytur sipër në dhomën e saj, sikur po lëvizte ndonjë mobilie, dhe më pas zbriste me atë hapin e saj të çrregullt, që kur e dëgjoje të krijohej përshtypja se po i merreshin mendtë, sikur do të rrëzohej nga çasti në çast. Shihje dhe nënën, që dilte pa zhurmë nga shtëpia dhe ulej në vendin e saj të zakonshëm, e kthyer me fytyrë jo nga pylli i vogël, por nga fusha e hapur e Tatoit. Edhe gjyshi linte punën, lante duart dhe fytyrën dhe vinte e ulej i freskuar nga lodhja e ditës. E kam ende në vesh zhurmën e çezmës së banjës, që rridhte në të njëjtën kohë me ujin e rremës në kopsht. Frynte një erë e ngrohtë, Mavrukua shikonte ujin që rridhte, kujtonte se ishte gjë e gjallë dhe lehte. Së largu dëgjohej zëri i Kapatenës, që thërriste fëmijët e saj: “Kosta, Kula, hej, Manoli!”, ndërsa Rodhia shfaqej duke mbajtur në duar një tabaka të madhe me çaj dhe amareta. Gjithçka që e përkryer dhe melankolike.

Poshtë verandës ishte një ngastër e vogël, ngastra ime, që ma kishte lënë gjyshi të mbillja çfarë të doja. Dhe unë mbillja lloj-lloj lulesh. Nuk më interesonte radha e tyre dhe nuk bëja motive të caktuara, si bëjnë zakonisht, trekëndësja, katrorë apo vija, por ama e hidhja farën në stinën e duhur. Madje shumë herë përpiqesha të harroja se çfarë kisha mbjellë, që më pas të shikoja me habi kur lulet bulonin nga toka, sikur të

kishin mbirë vetë. Ngjyrat dhe llojet përziheshin midis tyre, lulet rrinin ngucur pranë njëra-tjetrës: të verdha, të kuqe, vjollcë, të kaltra, portokalli, ca të gjata e ca të shkurtra dhe disa të tjera të fshehura tërësisht nga gjethet. Edhe sot e kësaj dite, nuk mund të them nëse qe diçka shumë e bukur, apo shumë e shëmtuar. Ndërkaq nëna ime thoshte nëpër dhëmbë se nga këto lloj gjërash dukej njeriu dhe se nuk duhej gjë tjetër veçse t'i hidhje një sy ngastrës sime për të kuptuar se sa e çrregullt isha. Të tjerët e quanin ngastrën time “ngastra lara-lara”, ndërsa gjyshi, njëherë, teksa po e shikonte, më tha: “Ti e do natyrën, por nuk je skllave e saj. Unë jam skllav i natyrës, ajo më lejon që t'i shërbej, por nuk më lë që t'i afrohem”.

Më poshtë, afër kioskës, ishte kopshti i vogël i perimeve të Marisë. E kishte ndarë në katrorë të vegjël, nga një për çdo perime të stinës. Dhe, vërtet, bizelet e saj ishin më të shijshmet e të gjithë bahçes. Vetëm se çdo vit prodhonte jo më tepër se nja dy-tri okë. Bënim me to dy gjellë gjithë e gjithë dhe Maria vetëm sa provonte një çikëz me majë të pirunit, që të mos na privonte ne të tjerëve nga kjo kënaqësi e madhe.

Infanda kishte zgjedhur dhjetë pemë bajamesh të egra. Nuk kishin nevojë për shumë shërbim, as për ujtitje të shpeshtë, apo prashitje, dhe frutat e tyre nuk haheshin. Por të sillnin gëzim kur i sodisje në pranverë dhe trishtim kur i shihje në dimër. Infanda mbështeste

dorën në degët e tyre dhe e linte atje për ca kohë, qoftë kur ishin të lulëzuara, qoftë kur ishin të zhveshura. Në atë kohë Infanda qe fëmijë, por dora e saj qe dora e një gruaje të rritur.

Kështu, pra, kur binte mbrëmja dhe ishte më freskët unë prashisja lulet, Maria prashiste kopshtin e saj, Infanda shikonte pemët e veta, ndërsa të rriturit mbledheshin në verandë përreth tavolinës me mbulesë ngjyrë qershie. Nuk kalonte shumë kohë dhe vinte zoti Luzi, vizitori ynë i rregullt. Çdo ditë, pothuajse në të njëjtën kohë, dëgjonim kërcitjen e derës së jashtme, hapat e tij të rëndë, që i bënë guralecët e kopshtit të kërcisnin “krrëk-krrëk”, sikur po thyheshin. E, ndërsa ecte duke lëvizur duart dhe bastunin e tij në mënyrë të pakontrolluar, shkundte degët e poshtme të tri pemëve të lajthive, që ishin në rrugicën e pashtruar, aq sa shpeshherë, pasi kishte kaluar, shkoja të shihja se mos ishte thyer ndonjëra. Por asnjë degë nuk kishte thyer zoti Luzi. Vetëm sa këpuste ca gjethe dhe i hidhte përtokë, kur ecte i hutuar, ndërsa kalonte në mënyrë të pavetëdijshme bastunin nga njëra dorë në tjetrën.

“Kush të jetë vallë në këtë orë? - thoshte gjithmonë teto Tereza. - Unë po futem brenda se mos është ndonjë i huaj dhe nuk kam oreks për vizita.”

Ngrihej nxitimthi, sikur e ndiqte kush, e mezi arrinte të fshihej në dhomën e ngrënies, e cila kishte dalje në verandë dhe pas dy minutash shfaqej sërish:

- A, ju qenkeni, zoti Luzi?! Unë mendova se mos qe ndonjë i huaj...

- Uluni, - thoshte nëna me vështtrimin tretur nga fusha e hapur e Tatoit, që shtrihej para saj. - Rodhia, kafënë...

Zoti Luzi thoshte se nuk pinte çaj, veçse po të qe i sëmurë rëndë.

- Mos i bëj kafé, - shkoja dhe i thosha fshehtas Rodhisë në kuzhinë. - Pse u dashka t'i bëjmë gjithë këto salltanete?! Le të pijë çaj...

- Po, pse? - pyeste Rodhia.

- Pse? E ku ta di unë...

Pas pak vinte kafja në filxhan të madh. Zoti Luzi ia nuhaste aromën dhe ndizte një puro, pinte një gllënjë, thithte një herë puron, përsëri një gllënjë, një të thithur të puros dhe kjo havale zgjaste një orë.

Qe gjithmonë i veshur mirë; në pranverë vishte rroba me ngjyrë gri të hapur prej stofi të hollë anglez, në verë prej linoje të bardhë, ose prej mëndafshi të trashë. Por qe mjaft i shëndoshë.

- Ç'të reja kemi? - thoshte gjyshi duke fërkuar duart.

Zoti Luzi e dinte mirë së çfarë ndodhte, jo vetëm në Athinë, por në gjithë botën. Hidhej nga njëra temë në tjetrën me një lehtësi për t'u admiruar dhe me njëfarë hijeshie deri diku; nga martesat e filanit e deri te shpikja e fundit, e bërë në Amerikë, nga një bisedë

në lidhje me artin - a ishte vallë autentike aksh pikturë e El Grekos - e deri te mënyra më e mirë e shartimit të trëndafilut. I kishte rënë botës kryq e tërthor dhe ishte mjaft i ditur. Për të rriturit shoqëria e tij qe e këndshme dhe e çmuar. Madje për gjyshin, kishte një rëndësi të veçantë, sepse duke dëgjuar gjithë sa thoshte zoti Luzi për martesat e filanit, shartimin e trëndafilut dhe shpikjet e fundit, i hidhte një vështrim të përgjithshëm e të largët botës, e kështu nuk e torturonte ideja se jetonte i shkëputur prej saj; si i internuar. Dhe i çliruar nga kjo ide, mund të jetonte me të vërtetë jashtë asaj bote, gjë që e dëshironte më shumë se gjithçka tjetër. Pra, zoti Luzi, pa e ditur as vetë, i jepte të drejtën të jetonte jetën që dëshironte pa e vrarë ndërgjegjja, dhe gjyshi i qe shumë mirënjohës për këtë.

Ndërsa unë kisha përshtypjen se gjithçka që zoti Luzi thoshte mbante vulën e së qeshurës së tij kumbuese dhe hapave të tij të rëndë, dhe se gjërat të para nga këndvështrimi i tij merrnin diçka nga personaliteti i tij dhe shëmtoheshin. Edhe shpikja më e madhe venitej, bëhej e parëndësishme. Dhe, kur nëna qeshte me shakatë e tij, më vinte ta fshihja fytyrën në ngastrën lara-lara dhe t'ia plasja të qarit.

Atë kohë kishim një dado që na mësonte frëngjisht dhe na bënte banjë të shtunave. E para futej për t'u larë Maria, pastaj Infanda e, më pas, unë. Dita kur bënim

banjë ishte dita më e lodhshme për madmuazel Zinën. I këputej mesi vetëm duke larë flokët e Marisë, që në atë kohë i kishte shumë të gjatë. Nervozohej edhe me mua, tek shihte se qafën e kisha disi pis, sikur të mos e kisha larë gjithë javën, si thoshte. Dhe e vërteta është se, edhe pse më pëlqente uji dhe lahesha me dëshirë, kur futesha në mëngjes poshtë rubinetit, përpiquesha që uji të më binte drejt e në shpinë, sepse kur më binte në qafë më rrëqethte. Vetëm kur zhytesha në det, apo në sternë, nuk e kisha problem të më lagej qafa. Kështu, pra, kur futesha për t'u larë e fundit, banja ishte plot avull dhe vinte erë sapun, kaldaja e kishte bërë ujin valë dhe drutë qenë kthyer në prush. Nxehtësia e madhe m'i ngadalësonte rrahjet e zemrës, sytë më rrotulloheshin dhe më vinte si gjendje të fikëti, po nuk thosha gjë se më pëlqente. Më dukej sikur po flija në zhgjendërr, sikur po flisja me një zë të huaj. Edhe mendimet s'i kisha të miat, dhe qenë të tilla që më bënin me turp, edhe pse të mjegullta.

Rituali i të bërit banjë e bënte të shtunën më të veçantën e ditëve të javës. E pinim çajin më herët se zakonisht, pa shumë bukë dhe reçel, që të mos na rëndohej stomaku. Në mbrëmje nuk uleshim në tavolinë, po e hanim darkën në krevat. Rrëshqisnim nëpër çarçafët e pastër, ndërsa jastëku njomej pak nga flokët tanë, lëkurën e kishim të lëmuar, mendjen

të kthjellët - mendimet që pak më parë më mbushnin me turp qenë larguar, as që më shkonte ndër mend se patën ekzistuar - dhe Rodhia na sillte nga një tabaka secilës, supë dhe kokë qengji të zier. E hanim ngadalë, lëpinim çdo kockë, përfitonim nga rasti të hiqeshim si njerëz të egër.

Unë haja sytë nga të tria kokat, nuk i pëlqenin as Marisë dhe as Infandës, thoshin se u vinte keq për qengjin, ndërsa Maria hante gjuhët. Nuk shkonim për t'i thënë nënës natën e mirë, por vinte ajo te ne. Përkulej mbi krevatin e secilës, na pushtonte fytyrën me duart e saj të mëndafshta, na vështronte në sy dhe na puthte në të dyja faqet. Lëkurën e kishte të butë, të bardhë si lulet e serrës së zotit Luzi, ndërsa sytë, ashtu si edhe flokët, i kishte të zinj e plot shkëlqim. Nëna qe e bukur, shumë e bukur. I lutesha të më puthte edhe një herë dhe ajo, ose përkulej sërish dhe më pushtonte fytyrën me duar, ose bënte sikur nuk më dëgjonte dhe largohej.

- Mamush, më ke xhan?

- S'është koha për muhabet tani, Katerina, fli.

- Zezina, po ti më ke xhan?

- Ende zgjuar qenke? Nesër do të të shtrij në krevat gjysmë ore më herët.

- Infanda, Maria, po ju më keni xhan?

Ato qeshnin.

Madmuazel Zina, të cilën shpesh e thërrisnim Zezina, i dinte të gjitha historitë e shërbyeses Bekashinë, por mua më pëlqente më shumë ajo me titullin *Pa familje*, sepse në atë kohë mendoja se komeditë na e shëmttonin jetën, ndërsa tragjeditë na e zbukuronin. Lexoja historinë *Pa familje* dhe qaja, e ndieja një lloj kënaqësie. Sa më shumë shtoheshin peripecitë dhe vuajtjet e Remit, aq më e rëndësishme më dukej vetja, më e aftë për jetën.

Madmuazel Zinën e desha shumë më tepër pasi u largua. Sepse për sa kohë jetonte me ne, më qe krijuar përshtypja se më kufizonte, se nuk më linte të bëja atë që doja. Kjo bindje ishte e pajustificuar ndaj dhe ishte disi e vakët.

Ishte zvicerane, me faqe ngjyrë rozë, që ia përshkonin disa damarë të hollë, të kuq. E kisha dëgjuar aq shpesh të fliste për Gulielm Telin, sa që ende edhe sot nuk më shqitet nga mendja ideja se ai ka qenë heroi më i madh i botës ndër shekuj. Më fliste edhe për qumështin zviceran, që ishte me shumë yndyrë, për majat e maleve të zbardhura nga bora, për ëmbëlsirat e ngrohta, që dilnin nga furra e babait të saj. E përfytyroja veten time duke rrëshqitur me slitë nga maja më e lartë e malit që të arrija me shpejtësi marramendëse drejt e mu përpara furrës së babait të saj. E lija slitën në rrugë - sepse aty mund të lije çdo

gjë në rrugë, madje edhe pará, askush nuk vidhte - dhe merrja një ëmbëlsirë me kajsi e një me luleshtrydhe. Më lëshonte goja lëng, ndërsa aroma imagjinare e ëmbëlsirës së ngrohtë m'i shponte hundët. “Aty gjen luleshtrydhe edhe në pyll, - thoshte madmuazel Zina, - mjafton të bësh një shëtitje dhe e mbush shportën plot. Por unë nuk haja, sepse po të vija qoftë edhe një në gojë, më zinin ethet dhe temperatura.”

Ishte e vërtetë. Njëherë, mbaj mend, ia mbusha mendjen të provonte dy luleshtrydhe nga bahçja, thjesht për të parë nëse do ta zinin ethet, por pa kaluar as gjysmë ore ra në krevat pothuajse pa ndjenja.

E torturonim të gjorën, e zemëronim dhe atëherë i hipte gjaku në kokë, damarët e kuq në faqe i bëheshin mavi, ndërsa ne qeshnim. Por s'duhej të harronim se ishte zemërmirë dhe ishte ajo që na kishte larguar frikën, që kishte ngjallur brenda nesh ajo tjetra, miss Gosti. Mbaj mend, miss Gosti ngrihej natën dhe i binte violinës, ndërsa pasqyrat i mbulonte me pëlhurë të bardhë. Na çonte për shëtitje të gjata nëpër pyll, na vinte të uleshim rreth saj pa bërë zë dhe na thoshte se shpirtrat tanë u përkisnin njerëzve, a kafshëve të tjera para nesh, dhe se do t'i përkisnin dikujt tjetër kur të vdisnim.

Më ikte mendja kur mendoja se një ditë do ta humbisja shpirtin tim, do të fluturonte prej meje si të

ishite zog. Po sikur në jetën tjetër të bëhesha kalë e të më qëllonin me thupër karrocierët?

- Ndaj po e mësoj violinën, që ta di kur të vijë ajo ditë, - shtonte me një vështrim ngazëllues.

- Po sikur të ktheheni në derrkuc, apo në mace, miss Gosti, si do t'i bini violinës? - më kujtohet që i thashë një ditë, duke qeshur me të madhe dhe duart më qenë djersitur aq shumë, saqë gati sa s'po e grisja shaminë.

- Budallallëqe, - belbëzoi e verdhë dyllë në fytyrë.

Gjithsesi, miss Gosti, gjithnjë verdhacuke kishte qenë dhe aty-këtu i dalloheshin në fytyrë njolla ngjyrë hiri, flokët i kishte të zinj me shkëlqim, futur pas veshit, ndërsa rrobat i mbante me lajlelule.

Netët qenë të vështira gjatë asaj kohe, mezi më zinte gjumi, por edhe kur më zinte shihja ca ëndrra të tmerrshme. Shpesh më kalonte para syve një dallgë rëre dhe më qorronte. Përpiqesha t'i hapja qepallat, por ato nuk hapeshin. Atëherë lëshoja ca ulërime, saqë zgjohej e gjithë shtëpia. Ende edhe sot nuk jam në gjendje të them nëse dallga e rërës, që më verbonte, ishte ëndërr, apo qe pjellë e fantazisë sime së shfrenuar nga pagjumësia.

Zezinës i detyroheshim mjaft, që nuk na fliste për shpirtrat kur ishim në pyll, por na linte të vraponim dhe që na e qetësonte gjumin me përrallat e pakuptimta zvicerane, të cilat janë harruar të gjitha tashmë. Faqet i kishte të kuqe, jo verdhacuke dhe kjo tregonte diçka.

Flokët i kishte ngjyrëgështenjë, të butë e me ndonjë thinjë tek-tuk në fillim, të cilat i shkulte me kujdes, por ato shtoheshin me shpejtësi e i formonin një kurorë të hijshme përreth kokës, gjë që e mërzipte edhe pse i thosha se i shkonte shumë.

E diela që dita kushtuar babait dhe ishte plot tension dhe melankoli. Gjatë orëve që kalonim me të mendonim për kohën kur qemë larg tij. Prandaj dhe sajnim gjithnjë diçka të jashtëzakonshme, diçka që do të na rrëmbente tërësisht: shkonim ekskursione në plazhe të largëta me makinën e babait, që ia kishin vënë emrin “Karaiskaqi”, shikonim shfaqje në teatër, që nuk ishin për moshën tonë, shihnim në kinema filma me kuaj, të cilët vraponin si të harbuar në fusha pa fund e pa anë, ose filma me gra të çuditshme. Mbaj mend, njëherë pamë një film ku Greta Garbo vrau një oficer, i cili rrinte ulur në një kolltuk e më pas trokiti dera dhe ajo i tha: “Hyr”, - tepër natyrshëm, ndërsa qëndronte ulur në krahun e kolltukut pranë të vdekurit duke u shtirur sikur po e përqafonte dhe fliste me të.

Kur agonte e hëna i tregonim Marios fije për pe gjithë ç’kishim parë e ç’kishim dëgjuar. Pa dalë mirë dielli vinte që të luanim, si thoshte, por ndërkohë vinte për të marrë vesh të rehat. Ne në fillim bënim sikur nuk kuptonim dhe diskutonim se çfarë loje do të luanim. Atëherë ai thoshte duke hedhur vështrimin nga qielli:

- Çfarë dite është sot?

- E hënë. Pse pyet?

- Që ta di se cilat lëndë duhet të lexoj.

- Aha!...

Por nuk duronim gjatë. E para fillonte Maria:

- Shiko, Mario...

Pastaj uleshim përdhe dhe minutat bëheshin orë, ditë të tëra, një jetë.

Bretkosat janë çmendur së fundmi. Ato që jetojnë nëpër kallamishte anës bulevardit “Anikseos”¹, përballë shtëpisë së doktor Parigorit, fillojnë të parat. Andej kalon një përrua, që zbret nga Kefalari për të ujitur arat dhe ato dehen prej gurgullimës së ujit, shijes dhe ngjyrës së tij që reflekton mijëra ngjyra. Të tjerat dëgjojnë e përgjigjen. Përgjigjen edhe këto tonat, fillimisht rrallë e tek dhe me kalimin e kohës shpeshtohen derisa tingujt e tyre mbështjellin tërë kopshtin si një rrobë nate. Zëri i tyre herë-herë është pa asnjë lloj ngjyrimi, si qetësia e natës, e ndonjëherë i papërmbajtur, i çartur derisa bëhet si i tërbuar. Por, fatmirësisht, bretku plak me zë të ngjirur e bën gjithçka të duket qesharake.

Në atë orë unë dhe motrat zakonisht numërojmë yjet, ndërsa hëna na ulet mbi flokë. Por vështrimi i Marisë egërsohet.

¹ Bulevardi i *Pranverës* (shën. i përkth).

- Për çfarë po mendon? - e pyes.

Jemi përjashta, të shtrira në kurriz me kokën mbështetur mbi duar.

- Për ndeshjet me dema.

Unë qesh me zë të lartë.

- Po, - më pëshpëriti në vesh. - Pa mendo... Pëlhura e kuqe, demat e tërbuar... burrat që ua ngulin thikën në zverk, ashtu thjesht, “krrak”, ose që shohin se si u çahet barku... Gratë që freskohen me erashka dhe presin t’i jepen fituesit... Kënaqësia e tyre buron nga spektakli i dyluftimit.

Fjalët e Marisë më duken të çuditshme. E vështroj. Sigurisht ajo është njëzet vjeçe, por gjithsesi...

- Gjepura, - thotë Infanda dhe çohet.

Shkon t’i bëjë shoqëri teto Terezës. Janë bërë të pandara. Qëndisin modele të vështira dhe lexojnë libra të trashë.

- Mos e dëgjo, - vazhdon Maria. - Ajo nuk merr vesh nga jeta. Dhe as ka për të mësuar gjë. Një copë dru ka për të mbetur.

Kënga e bretkosave dëgjohet shumë. Bretku plak s’ka folur ende.

- E di, me Nikon gjithçka ka marrë fund. U takuam rastësisht me Stefanin dhe Elenin dhe qëllloi që Elenit t’i pëlqente më shumë Nikoja dhe mua të më pëlqente më shumë Stefani. Bëmë, le të themi, një lloj shkëmbimi.

Dhe, meqenëse unë po heshtja, tha:

- Si është puna? Mos do që të më bësh edhe ti moral, si Infanda.

- Jo, Maria. Nuk është ashtu...

Më duket sikur pemët po përkulen për të më mbytur, këmbët më bëhen të rënda plumb, hëna duket e rreme. Stefani, Maria, Eleni, Nikoja... Po nëse gjërat janë vërtet kështu? Dhe unë që pres...

- Pse nuk e sheh me sy tjetër Marion? - e pyes. - Ai të do. Kur vjen këtu nuk t'i ndan sytë dhe sa herë e takoj në rrugë gjithnjë për ty më pyet.

- Ohu!... Ai është si i shushatur. Ashtu i dobët, fare pa gjallëri...

Maria lëvizi për disa çaste, sa majtas-djathtas nëpër bar.

- E di që është i marrosur pas meje.

Heshtje.

- Le të mbesë midis nesh, Katerina, por edhe të tjerët si të shushatur janë; si Nikoja ashtu edhe Stefani. Por sa për të kaluar kohën...

Nuk ngjaj fare me Marian. Nuk kam për të lejuar që një djalë të më prekë, ashtu thjesht sa për të kaluar kohën. Ndoshta do të gjej dikë me të cilin të shohim bashkë luleshqerrat kur çelin nëpër fusha, që do të presë për mua koçimaret e para të vjeshtës e do të m'i sjellë të mbështjella me gjethet e njoma. Ndoshta edhe mund të dal e vetme për të njohur botën.

- Nuk i kuptoj këto pëshpëritjet vesh më vesh të teto Terezës dhe Infandës, - tha Maria sikur po flisnim gjatë gjithë kohës për këtë gjë. - Shkon e rri atje lart, kur bari këtu është kaq i butë... Mos thashë gjë të keqe? Për ndeshjet me dema fola. Infanda!... Infanda!... - thërret me vështirimin nga shtëpia, në drejtim të dhomës së teto Terezës. - Eja poshtë..., Infanda...

Dhoma e teto Terezës ndodhet në katin e sipërm, disi e veçuar nga pjesa tjetër e shtëpisë. Teto Tereza e quan atelie dhe do që edhe ne ta quajmë ashtu. Ka pak mobilie, një këmbalec, një paletë me ngjyra mbi një tavolinë të vogël dhe në qoshen e djathtë ka ca ikona të përfunduara e ca të tjera të papërfunduara.

Më shumë se gjithçka tjetër atje brenda, madje edhe se pikturat e saj, më pëlqente të shihja paletën e ngjyrave. Gjurmët e bojërave që shkëlqenin, të kaltra, portokalli, të verdha, të kuqe, jeshile. Një ditë, kur isha e vogël, bëra rrëmujë të madhe, sepse magjia e ngjyrave më shtyu të mendoja se nëse do t'i bashkoja të gjitha, do të dilte diçka e jashtëzakonshme, diçka që s'ia kishin zënë sytë njeriu më parë. Mbjaj mend se mora të gjitha tubetet, i derdha mbi paletë dhe fillova t'i përzieja me duar. Kur mbarova së përzieri, u mahnita. Kisha para syve një masë të errët, gjë që nuk e prisja. E sikur të mos më mjaftonte mërzi-tja,

dëgjova edhe të shara. Tani e di që nuk shkojnë të gjitha ngjyrat me njëra-tjetrën. Ma mësoi teto Tereza: “Nëse do ngjyrëvjollcë, bashko të kuqen me të kaltrën, për jeshilen, bashko të kaltrën me të verdhën”.

Pikturat e teto Terezës ngjajnë si pamje të stampuara mbi tablo. Vizaton atë që sheh, madje duke i qëndruar shumë besnike origjinalit. Nuk i shpëton asnjë gjethe, asnjë fije bari, asnjë re e largët në qiell. Veçse kur vizaton retë e largëta, i bën të duken sikur janë afër dhe kjo gjë prish gjithçka. Më pëlqen sidomos një portret, që ia ka bërë Infandës. Infanda është kaq e bukur... Njësoj si Afërdita e Botiçelit, thotë teto Tereza, një Afërditë e dëlirë. Nga të tria ne, ajo është pa diskutim më e bukura. Vetëm se Maria e ka trupin më të lidhur dhe me forma më të hijshme, ndërsa unë i kam sytë më të shndritshëm.

Teto Tereza pikturon peizazhe, portrete dhe natyra të qeta. Ka vizatuar plot pemë nga kopshti dhe disa nga pylli i vogël aty pranë. Por, kur i shoh mbi pëlhurë, edhe pse nuk ndryshojnë në formë e në ngjyrë nga të vërtetat, duken sikur e kanë humbur lidhjen që kanë me njëra-tjetrën, sikur janë të vetmuara, secila në peizazhe të ndryshme, të cilat i ka bashkuar dikush me mjeshtëri. Sa për natyrat e qeta, parapëlqen të pikturojë fruta, sidomos kajsi dhe pjepja të prerë. “Duken kaq të vërteta, sa që më vjen t’i ha”, - thotë duke qeshur.

Mua nuk më pëlqejnë. Në përgjithësi nuk kam aspak simpati për natyrat e qeta, aq më tepër kur paraqesin fruta, sepse frutat janë për t'i prekur, për t'i shijuar dhe për t'ua ndier aromën.

Infanda rri me orë të tëra në atelienë e teto Terezës. Thotë se i pëlqen pamja që andej sipër, si edhe qetësia. Ndërsa poshtë i duhet të përballet me nervat e nënës, grindjet e gjyshit, të bërtiturat e mia, të qeshurat e Marisë... Por kjo qetësi duket si diçka e panatyrshme dhe ndonjëherë të kall datën. Kujtime nga makthe ku ndien dhimbje, ku dikush të ndjek, ku hapet toka për të të përpirë, ku do të flasësh, por nuk mundesh, sepse zëri të ka ngecur diku në fyt dhe nuk mund të dalë. Do të bërtasësh... Ndihmë! Ndihmë!...

Por teto Tereza është shpirtmirë, shpirtmirë dhe frikacake. Edhe zhurma më e vogël e shqetëson, i dridhet buza kur era fryn më fort sesa zakonisht.

- Sekush po vjen, - belbëzon.

Për të “sekushi” është e keqja.

- Sikur dëgjova edhe unë diçka, - i përgjigjem edhe për ta trembur pak, por edhe sepse për mua “sekushi” është e panjohura.

- I ka mbetur frika që atëherë, - më tha një natë Rodhia dhe më tregoi gjithë historinë.

Po zienim patate të ëmbla pranë oxhakut. Është e vetmja mënyrë për ta shkëputur Rodhinë nga punët e

për ta bërë të flasë. Sepse unë dua të mësoj, të mësoj gjithçka. Nuk jam mospërfillëse si Infanda.

- Kur ndodhi e keqja, zonja Tereza ishte vajzë e re, - fillon Rodhia. - Ja, si puna e Infandës, madje edhe i ngjante disi. Kishin shkuar në ekskursion, nëna jote, babai yt, teto Tereza dhe i fejuari i saj, një djalosh i gjatë, me flokë gjithë shkëlqim dhe buzë të trasha.

- Po unë, Rodhia?

- Ti nuk kishe lindur asokohe. Zonja Ana qe shtatzënë me Marian në muajin e tretë a të katërt. E kështu, pra, pasi hëngrën e pinë babai dhe nëna jote u shtrinë nën pisha, ndërsa teto Tereza me të fejuarin shkuan për një shëtitje. Rugës gjetën një shpellë dhe u futën brenda për t'u çlodhur. Por, me sa duket, djaloshit iu ndez gjaku dhe... si të ta them...

- Hë, de, Rodhia, më thuaj.

- Po ja, e bëri grua teto Terezën pa dashur ajo. E shfrytëzoi...

- Aha...

Më duket sikur e shoh para syve atë çast. Përrjashta dielli djeg si saç, pemët nuk lëvizin, rrëshira rrjedh nga trungjet e tyre si vera, gurët përvëlojnë, buburrecat s'bëjnë zë. Brenda shpellës është freskët, myshqe, lagështi, pikla uji që varen nga shkëmbinjtë pa rënë përtokë. Për sa kohë mund të qëndrojë vallë një pikë uji e varur ashtu në ajër? Dhe teto Tereza nuk mundi t'i

jepej atij. Një drithërimë e ftohtë më përshkoi trupin...

- Nuk më thua, Rodhia, kur një grua dashuron një burrë, a nuk i jepet atij?

- Jo, para se të vërë kurorë, kurrë, bija ime. Është mëkat. Pastaj ka rëndësi edhe mënyra. Zonja Tereza nuk e dëshironte diçka të tillë. Pse ai duhej ta bënte? Më kujtohet e gjora pas asaj ndodhie. Për shumë kohë sillej si e marrë. Që atëherë as e pa dhe as ia dëgjoi më zërin. Dhe nuk mundi t'i afrohej asnjë burri tjetër...

Tani e kuptoj pse teto Terezës i dridhet zëri kur thotë: “Sekush po vjen”. Pse pemët që vizaton mbi pëlhurë janë të veçuara nga njëra-tjetra, a thua se u përkasin peizazheve të ndryshme. Dhe, gjithashtu, pse frutat nuk i japin ndjesinë e shijes, të prekjës dhe të aromës.

Kohët e fundit teto Tereza pikturon shumë. Qëndron në këmbë para dritares. Vështrimi i saj përshkon kopshtin dhe arrin deri te pylli i vogël me pisha, disa prej të cilave janë të shkurtra e të rumbullakosura në drejtim të tokës dhe të tjerat janë të holla e me ca degë pa pikë hijeshie në drejtim të qiellit, të gjitha me një kurorë të mjegullt rreth tyre, një kurorë të zbehtë mesdite.

- Do të jetë një pamje panoramike, - thotë.

Largohet nga kavaleta dhe mbyll përgjysmë njërin sy për ta parë.

- Një pamje panoramike, - thotë edhe Infanda.

Infanda nuk e përkul trupin kur qëndis. Shpinën e mban drejt dhe mesin të papërkulur. Kur kurora e nxehtë e mesditës i afrohet për ta mbështjellë, ajo e largon me një lëvizje të vetme:

- Po kjo, si të duket?

E shtron qëndismën mbi gjunjë. Dallohen në të pallonj, shumë pallonj me bishtat e hapur. Këmbët i kanë të fshehura, se pallonjtë kanë këmbë të shëmtuara dhe e dinë këtë gjë. Ka një vit që e ka filluar qëndismën e saj Infanda, dhe do t'i duhen edhe dy të tjera për ta mbaruar. Me të do të mbulojë gjithë kolltukun e madh të teto Terezës, atë që është afër dritares.

- Nganjëherë më vjen të numëroj thiletë, por pastaj më merren mendtë...

Të mendosh sa pendë ka bishti i çdo palloi dhe sa ngjyra ka secila prej tyre... E, megjithatë, është njëfarë vetëmbrojtjeje për të. Kur Infanda qëndis, nuk ndien as rrezik, as shqetësim, as asgjë.

- Ka për të dalë një kryevepër, - thotë me zë të lartë teto Tereza. - Infanda, po i afroresh përsosmërisë.

Përsosmëria është qëllimi i të dyjave. Bisedojnë shpesh për të, nuk ka rëndësi nëse bëhet fjalë për pikturën, apo qëndisjen. Sepse kur bën një qëndismë të bukur, bota jote e brendshme zbukurohet gjithashtu, e nëse bën një edhe më të bukur, zbukurohesh brenda vetes akoma më shumë.

- Por për këtë duhet të jetosh në vetmi, Infanda.

- Në vetmi? - e pati pyetur dikur.

Tashmë e di dhe nuk pyet më. Qëndron krenare me trupin drejt, e papërkulur para qëndismës me pallonj. Sytë e saj dita-ditës bëhen më të largët.

Dikur pandehja se e kishte mendjen te Marioja, sepse skuqej sa herë që dëgjonte fërshëllimën e tij dhe e shihte tek merrte të tatëpjetën nga shtëpia e tij drejt sonës. Por edhe sepse kur Marioja mbërrinte në shtëpinë tonë, në vend që të bënte me të shaka, ashtu si me mua dhe Marian, pëshpëriste nxitimthi: “Mirëmbërëma”, dhe ngjitej lart në atelie.

Një ditë e kapta tek e ndiqte me sy, nga grilat gjysmë të hapura, derisa ai u zhduk pas kthesës së bulevardit “Anikseos”. Atëherë nuk u përmbajta dhe i thashë:

- Infanda, përderisa të pëlqen ta shohësh Marion, pse nuk zbret poshtë kur vjen ai? Mos vallë të duket më i... përsosur kur e shikon së largu dhe madje kur t’i ka kthyer krahët?

- Torollake, - m’u përgjigj, - unë po shihja fushën. Më dëgjon? Vetëm fushën...

Nuk folëm më kurrë për këtë çështje. Edhe sikur ta pyesja, Infanda s’kishte për të më treguar kurrë. Sidoqoftë, ndoshta isha gabuar edhe unë. Mund të mos ta kishte mendjen tek ai e të vështronte me të vërtetë fushën.

Sa për Marion, dukej sheshit se vetëm për Marian interesohej. E kisha kuptuar prej vitesh. Kishim hipur majë fikut të madh dhe po luanim “kalash”, pa e ditur se ai qe viti i fundit që po luanim; po rriteshim dita-ditës, nga çasti në çast. Atëherë vura re se Marioja preku padashur trupin e Marisë gjatë lojës dhe, më pas, rrinte e vështronte që poshtë, sepse ne qëndronim mbi pemë, ngaqë ishim zonjushat e kullës, ndërsa ai ishte në tokë, se qe sundimtari. Ndërkohë u zbeh në fytyrë, u bë qefin...

- Mario, - thirra, - çfarë ke?

- Më ra dielli në kokë, - belbëzoi.

Dhe pas pak shtoi:

- Nuk do të luaj më “kalash”.

Madje nuk donte më as të bënte mundje me të, sepse ajo i hidhej sipër me gjithë fuqinë dhe kur nuk ia dilte ndryshe, e kafshonte dhe e gërvishte.

Kështu, që prej atij vitivit lojërat morën fund. Iu përkushtuam leximit dhe mendimeve të thella. Tani Marioja vjen rrallë e për mall pasditeve, i veshur e i pispillosur. Nuk ka qejf që t’ia shpupurisim flokët si dikur. Madje që kur shkoi në universitet, e mban veten për të rëndësishëm. Lexon libra të trashë dhe të rëndë, dhe kur i sugjerojmë të dalim shëtitje, apo të shkojmë në ndonjë ekskursion, na thotë se i vjen shumë keq, por ka për të studiuar ose ka për të vajtur në laborator në Athinë. Marioja do të bëhet mjek, kirurg.

- Mjekësinë e ka në gjak fisi i Parigorëve, - thotë zonja Parigori.

Dhe thotë kinse shkarazi se sa me fat jemi që i kemi komshinjtë: “Se kurrë nuk i dihet, njerëz të gjallë jemi... Mund të na ndodhë diçka...”.

Por lavdi Perëndisë asgjë nuk ndodh. Jemi të gjithë shëndoshë e mirë. Madje edhe gjyshi, që është shtatëdhjetë e pesë vjeç, nuk shkon te mjeku. Ka një fjalor të madh mjekësor dhe kur ndien diçka, e hap, e lexon dhe e vendos vetë edhe diagnozën dhe mjekimin. Vetëm Rodhisë i dhembnin këmbët kur ka lagështi. Por kësaj nuk ke ç’i bën, thotë mjeku. Ashtu si nuk ia del dot t’i lehtësojë dhimbjet e lindjes Tasisë, gruas së bahçevanit. Te të tria lindjet na u prish terezia. Edhe pse shtëpia e tyre gjendet në fund të kopshtit, të bërtiturat e saj arrinin deri te ne, deri në dhomën e gjyshit, i cili mbyllte dyer e dritare, madje vinte edhe pambuk në vesh.

Më vinte shumë keq për Tasinë. Kur shikoja barkun, që i rritej dita-ditës, më zinte ankthi, më dukej sikur do pëlcisja. Sikur po e mbaja unë peshën në trup. Edhe Maria interesohej për të. Shkonte atje afër kur e zinin dhimbjet, fshihej pas shkurreve të dendura dhe priste. Pas pak shihte tek vinte mjeku dhe Kapatena. Kapatena nuk është se kishte studiuar për mamí, por që e zonja për këto punë dhe pa qenë ajo, Tasia nuk lindte. Qenë

armike me njëra-tjetrën dhe shaheshin vazhdimisht. E kishin zili njëra-tjetrën dhe për gjënë më të vogël plaste sherri. Por gjërat ndryshonin sapo Tasia hynte në muajin e tetë. Atëherë përgatiste gliko me mastikë¹ dhe ia dërgonte. I dërgonte edhe qumësht për fëmijët. Pak ditë para lindjes i shkonte edhe zyrtarisht për vizitë.

- Pse u mundove a derëbardhë? - pyeste Kapatena.

- E po... jemi komshinj këtu afër. Të mos vij të shoh si je?

Dhe, vërtet, shtëpia e Kapatenës qe vetëm dy hapa larg, rrëzë pyllit. Një shtëpi e varfër, gjysmë e rrënuar me një dhomëzë dhe një kuzhinë. Ç'të bënte e vetme një grua me pesë fëmijë... Kapatosi, i shoqi, e kishte shkuar jetën burgjeve, me disa ndërprerje të vogla, si tip pushimesh të shkurtra le të themi. Sapo i mbaronte dënimi, sigurohej që ta rinovonte dhe familjarët e tij qenë mësuar me këtë gjë.

- Ku është babai?

- Në burg, - përgjigjeshin fëmijët, sikur po thoshin “ka dalë shëtitje në natyrë”.

Vajza e tyre e vogël, Kula, më kishte rrëfyer se kalonin më mirë kur ai nuk qe në shtëpi, sepse “e kishte dorën të rëndë dhe vështirimin të egër”.

¹ Lëndë aromatike, që prodhohet nga një pemë, që kultivohet kryesisht në ishullin Hios (Xíos) (shën i përkth.).

Maria fshihej dhe dëgjonte. Kur lindi djali i fundit, mundi edhe të shikonte pak. Kishte rrëshqitur me stil në pjesën anësore të shtëpisë, te dritarja, ndërsa unë prisja me ankth pak më poshtë që të më tregonte ç'kishte ndodhur. Kur erdhi që e kuqe flakë në fytyrë dhe e tronditur. Përpiquej të qeshte, por sytë i lotonin. Nuk kuptova asgjë nga ato që më tha.

Tani djali i tretë i Tasisë, Nonda, është dy vjeç dhe ne jemi dy vjet më të rritura. I shohim ndryshe gjërat. Vetëm Infanda nuk e dimë sesi i sheh, sepse ajo nuk flet kurrë për të tilla gjëra.

Ç' do të bëhet me Infandën?

- Është më e thjeshta dhe më e bukura nga të tria ju, - thotë nëna. - Më të mirin ka për të marrë.

Ndërkohë teto Tereza qesh në mënyrë enigmatike.

II

SOT është një ditë e nxehtë, mendja është e plogët, gjethet nuk lëvizin, trupi dhe shpirti po ashtu. Përpiqemi t'u japim kuptim gjërave që na rrethojnë. Herë gjërave të vdekura, herë të gjallave, e herë të gjallave të vdekura. Shkoj te lopët, ato më hedhin një vështrim, sikur po më shohin për herë të parë. Shkoj te pulat, ato mblidhen rreth meje duke kërkuar thërime buke, por unë nuk kam. Shkoj te Romeoja, kali i preferuar i Infandës, por ai m'i kthen vithet. Madje edhe pllaka e varrit të Mavrukos, që është gjithnjë e freskët, sot është e nxehtë. I gjori miku im, do të jetë edhe ai duke u përvëlur aty brenda. Në verë gjithmonë kishte vapë. E varte gjuhën një pëllëmbë, gulçonte dhe fytyra e tij prej bulldogu merrte një pamje tragjike. Atëherë

ngjitej në bordurën e sternës dhe priste ta shtyja që të binte brenda, se ai vetë nuk kishte guxim.

Nga dera gjysmë e hapur e dhomës së ngrënies, shoh nënën që po shtron tavolinën. Këtë punë e bën gjithmonë vetëm dhe me kujdesin më të madh. Vendos thikat dhe pirunët me kujdes, si të ishin prej qelqi, i llogarit distancat me milimetra dhe në mes vendos vajin, uthullën dhe kripën - piperin e ka ndaluar gjyshi, thotë së është i dëmshëm - si edhe bukën të prerë gati në një shportë të vogël prej kashte. Duket sikur mendon kur shtron tavolinën, sikur studion çdo lëvizje që bën. Shoh trupin e saj të mbushur, flokët e zinj e të shndritshëm, që i rëndojnë pas kokës, të mbledhur topuz.

- Nënë...

Sigurisht që beli i është zgjeruar dhe është shëndoshur. Faqet nuk i ka të kuqe. Por është ende e re dhe e bukur.

- Ah, më trembe! - thotë. - Si hyre kështu, pa u ndier? - dhe vazhdon kur shikon këmbët e mia të zbathura: - Prapë zbathur ti? Ku i ke sandalet?

E sqaroj se isha duke vaditur dhe më pas shkova te lopët, te Romeoja dhe te pulat. Për varrin e Mavrukos nuk i them gjë.

- Por, nuk... Nënë, përtoj sot. Nuk e di çfarë kam...
- më dridhet zëri.

- Mos je sëmurë?

Shtrihem përmbys në divan. Ajo vjen e ma vë dorën në ballë. Do të doja të më shtrëngonte në prehrin e saj, si bënte kur isha e vogël, kur më ushqente me gjë. Përderisa ajo e di që nuk jam e sëmurë, pse më pyet? Po të donte, ndoshta mund t'i hapësja. Matet të më pyesë, zëri i bëhet më i ngrohtë dhe i ëmbël, por stepet sërisht. Ekziston gjithmonë një lloj frike midis nesh. Nuk mund t'i rrëfejmë njëra-tjetrës sekrete, të cilat nuk ekzistojnë.

- Do ta kesh nga dielli, - thotë si përfundim.

Sa keq, nënë... Do të mund të të kisha rrëfyer aq shumë për tokën e Huihnhnmëve dhe për varrin e Mavrukos, por edhe për ato që kundroj kur jam mbi pemën e arrës.

- Rodhia, - thërret, - sill një limonadë për Katerinën.

I hedh një sy tavolinës. Rregullon një thikë, që është pak më larg pjatës se thikat e tjera, dhe një psherëtimë e thellë i del nga kraharoni. Të kesh fëmijë e të mos dish se çfarë të fshehtash kanë...

- Çfarë ke, nënë?

- Asgjë.

- Po... ti psherëtime.

- Nuk psherëtime. Mora frymë thellë.

Dhe pas pak më thotë:

- Nuk e kuptoj këtë shqetësim. Nuk e di nga ke ngjarë. Edhe yt atë, edhe unë jemi...

- Po gjyshja polake?

Kthehet befas me një vështrim të egërsuar dhe nuk më shikon si nëna fëmijën:

- Si guxon?

I hipën gjaku në kokë.

- Po, pra, - bërtas. - Të gjithë në këtë shtëpi e urreni. Por unë e dua. Sepse ishte e bukur, sepse i binte pianos ndryshe nga ti, se dinte si të kalëronte dhe të vraponte arave.

Kridhem në divan si një bishë e vogël. Më dridhet buza. Jam nevrike, prandaj. Nënës i iku ngjyra nga fytyra. Ndoshta mendoi se më kot kishte sakrifikuar, se duhet të ishte martuar sërish, të kishte rindërtuar jetën e saj, siç i thonë fjalës, në vend që të qëndronte për ata që admironin dikë që qe larguar.

Më vjen keq për të. Dua të shkoj e t'ia puth duart, t'i them faleminderit, faleminderit...

- Katerina, eja këtu, - më thotë. - Ulu këtu pranë meje. Përderisa ti i di të gjitha... Sigurisht askush nuk duhet t'i gjykojë prindërit e vet, por gjyshja polake nuk qe një nënë e mirë. U largua me një burrë të huaj dhe i ra botës kryq e tërthor me të... pa shtëpi, pa atdhe...

- Por qe e lirë dhe e lumtur.

- Atë nuk e dimë. Po, eja, qetësohu bijë. E di, lajmërova rrobaqepësen të vijë nesër e të të qepë fustanin e verdhë.

M'i ledhaton flokët e më puth. Por nuk duhet në asnjë mënyrë të dorëzohem para këtyre ledhave.

- Sidoqoftë, unë e dua, - i them. - Dhe asgjë nuk mund të ma ndryshojë mendjen.

Atë çast dëgjojmë zilen e derës. Është Lida, motra e vogël e Marios.

- Kam një pusullë, - thotë. - Marioja ka një ftesë për ju të tria për javën tjetër. Më tha që pusullën t'ia dorëzoj në dorë Marisë. Do t'ia kalojmë shumë mirë, - më pëshpëriti fshehtas kur arritëm te porta e jashtme, - do të ketë edhe djem të rritur, shokë të Marios nga universiteti.

Lida është trembëdhjetë vjeçe.

Shtëpia e familjes Parigori ishte shtëpia e fundit e bulevardit "Anikseos". Ashtu e madhe dhe e fortë si qe, bënte kontrast me shtëpitë e vogla përreth, madje nuk kishte as kafshë, as kopsht me perime, apo pemë frutore. Nga veriu kishte një sërë qiparisash, që prisnin erën, ndërsa brenda në kopsht kishte vetëm akacie, mimoza dhe lloj-lloj lulesh. Në pjesën e përparme kishte një lulishte të stërmadhe në formë rrethore, me bar jeshil të kositur me merak. Gjashtë radhë me trëndafila fillonin në mes të saj dhe zgjateshin në formë rrezesh, trëndafila të kuq, të bardhë, rozë dhe të tjerë me një ngjyrë të papërcaktuar, por që të kujtonin një çaj me ngjyrë të butë, apo ca re të harruara pas perëndimit të diellit.

Për dy vjet me radhë lulet e zonjës Parigori kishin fituar çmim në Panairin e Alsosit. Ndërsa një vit kishte marrë pjesë me një kaktus të çuditshëm, që dukej si kokë njeriu me pamje prej bishe. Zonja Parigori i kishte shumë për zemër lulet. Ua prashiste dheun përreth, i ujiste dhe zbukuronte shtëpinë me to. Zoti Parigori thoshte - dhe kjo që shakaja e tij e zakonshme - se kishte rënë në dashuri me gruan e tij në çastin që e kishte parë tek rregullonte një vazo me lule. Por, sigurisht, nuk i kishte shkuar ndër mend se ashtu kishte ndodhur vërtet. Ishte me një grup miqsh kur vërejtí duart e saj me gishtat e gjatë e të zbehtë, teksa ajo po merrte një tufë lulësh ciklamini dhe po i vendoste lehtë-lehtë në një vazo të cekët e të tejdukshme, duke i larguar disi nga njëra-tjetra. Kërcejtë e tyre ngjyrë gri në jeshile dhe gishtat e saj, edhe më të zbehtë, lëviznin si trupi i zhveshur i një gruaje teksa noton në det. Pas një muaji i propozoi për martesë. Lora u habit. Nuk që e dashuruar me të, madje as nuk e njihte mirë. Por nëna e saj nguli këmbë: “Është i pasur, ka të ardhme dhe është djalë i mirë. Sigurisht, nuk është i sërës sonë, - familja e Montelandëve mbahej me të madhe se ishte një nga dy-tri familjet e para të Shtatë Ishujve, - por njerëzit e sërës sonë kërkojnë pajë dhe ti nuk ke”.

E kështu u martuan. Ai i ofroi dashuri dhe një jetë të rehatshme, ndërsa ajo njohjet e saj në qarqet e larta

dhe gishtat e saj të hollë e të zbehtë. Një kombinim i goditur. Pa kaluar tre vjet, Parigori qe bërë mjeku më i njohur i Athinës. Punonte shumë, punë në spital, bënte vizita, shkonte nëpër mbledhje. Por në mbrëmje, sapo perëndonte dielli, i pëlqente të kthehej në shtëpinë e tij në periferi, të shtrihej në kolltukun e vet pranë oxhakut në dimër, e të dilte në verandë në verë, të thithte fort tymin e cigares duke soditur gruan e tij. Kur u lind Marioja, lumturia e tij ndryshoi, mori tjetër formë. Zëri i Lorës dhe lëvizjet e saj u bënë më të largëta, ndërsa të qarat e të birit dhe hapat e tij të parë, qenë më pranë shpirtit të tij. “Sa fëmijë i ëmbël”, pëshpëriste. “Fëmija më i ëmbël në botë”, dëgjonte zërin e së shoqes dhe zemërohej, sepse donte që vetëm ai ta mendonte dhe ta shprehte këtë gjë.

Sa për Lorën, në periudhën e parë të martesës, ajo i ishte përkushtuar shumë marrëdhënies me të shoqin. Shqetësohej vetëm për të dhe për mirëmbajtjen e shtëpisë. Më pas koha mezi kalonte. Në mëngjes lexonte pak, merrej pak me qëndisje e më pas sodiste lulet... Por pasditja i dukej sikur nuk do të mbaronte kurrë... E le pastaj muzgu...

Duhej patjetër të vinte Marioja në jetë. Kur ndjeu brenda saj goditjen e parë, kur ai dha shenjat e para të jetës, Lorës iu shfaq para syve një rrugë e gjatë, e drejtë dhe e vështirë, pa dredha. Deri në atë çast gjithçka

dukej e mugët: shtëpia e prindërve të saj, vështrimet e meshkujve. Dukej sikur nuk e kishte vendosur ende nëse do ta jetonte jetën e saj, apo jo. E ndjeu të lëvizte brenda saj për herë të parë të Premten e Zezë, pasdite, kur qe në muajin e pestë të shtatzënisë. Kambanat e kishës së Shën Mërisë aty pranë njoftonin herë pas here vdekjen e Krishtit. Qe mbështetur në dritare e përkulur për të parë më mirë qiellin e ngrysur. Qielli të Premten e Zezë është gjithmonë i vrenjtur dhe kjo nuk mund të jetë rastësi... Kur, papritur, “tak-tak”... U përkul dhe vështroi barkun. Mbështeti duart mbi të duke i mëshuar lehtë... “tak-tak”... Kaq mjaftoi. Nisi të qarët. Qante me zë e me ngashërime, si fëmijë i vogël, por sigurisht nga gëzimi. E, megjithatë, diku thellë në një qoshe të shpirtit ndiente një nostalgji për gjithçka që nuk do mund ta jetonte më, sepse shihte vetëm një rrugë para vetes, e cila zgjatej e njëkohësisht ngushtohej. Atë natë, Jani i dha një dozë të mirë valeriane. “Shtatzënia shkakton shumë çrregullime nervore”, - tha.

Kur Marioja u bë tre-katër vjeç, e kishte të lehtë ta merrte për dore dhe të dilnin shëtitje. Aty pranë ishte një përrua. Në pranverë në anët e tij mbinin zambakë të egër, të bardhë dhe ngjyrë vjollcë, ndërsa fierlisat gjelbëronin gjatë gjithë vitit. Zonja Parigori shtrihej përtokë me një libër të vjetër në dorë, se ata shumë modernët nuk i lexonte, ndërsa djali hidhte gurë zalli në

përrua. Djali kishte vënë re që secili prej tyre lëshonte një tingull të veçantë, kur binte në ujë, prandaj nuk mërzitej kurrë me këtë lojë. Ndonjëherë i pëlqente të hidhte në ujë edhe fije të vogla kashte, për të parë më pas udhëtimin e tyre. Disa prej tyre bëheshin një me përroin dhe humbitnin diku larg, ndërsa disa të tjera i merrte era përpara se të binin në sipërfaqen e ujit, por kishte edhe të tjera që pengoheshin nga ndonjë gur i madh që u dilte përpara. “Shko, ndihmoi të vazhdojnë udhëtimin”, - i pati thënë nëna një pasdite kur e pa se po vështronte me keqardhje gurin e madh që po i pengonte. Nuk pranoi. U tremb se mos kishte edhe ai të njëjtin fat. Fatin e cilës fije, nga të tria? “S’dua të jesh frikacak. Uji të vjen deri te kyçi i këmbës. Hë, pra!” Ia plasi të qarit, e mbërtheu të ëmën për qafe dhe nuk donte të shkulej. Lora ndjeu dy duart e tij, që gati po e mbysnin. Ngriti sytë lart dhe anët e përroit iu dukën të larta, shumë të larta. “Pak gjimnastikë do t’i bënte mirë Marios, - i tha në mbrëmje të shoqit, - më duket se lëvizjen e ka frikë.”

Lida erdhi në jetë kur Marioja ishte nëntë vjeç. Qe një vajzë pak e zbehtë, pothuajse bionde, me sy gri dhe me karakter të vështirë. Bënte çfarë të donte, gjë që e dëshpëronte zonjën Parigori, por dëfrente zotin Parigori. Vraponte në mesditë me fëmijët e lagjes që të kapnin gjinkalla e bubuzhinga dhe, po me ta, shkonte

për të vjedhur fruta nga kopshtet e fqinjëve. Tani së fundmi shoqërohej me fëmijët e Kapatënës, që ishin specializuar për këtë gjë. Zonja Parigori e mori vesh, e kyçi në shtëpi, po nuk pati ndonjë rezultat. Lida vazhdon të bëjë shëtitjet e saj të drekës. Sa për Marion, ai është i zhytur në librat e tij. Ka edhe një skelet të plotë dhe herë pas here merret edhe me të. Në ato çaste i shmanget idesë se kështu do të jetë nga brenda edhe trupi i Marisë.

Infanda nuk e lë veten të lirë në krahët e kavalierit të saj, ndërsa Maria e lëshon fare veten. Kopshti i zonjës Parigori është mbresëlënës. Unë kam veshur fustanin e verdhë dhe ndihem shumë krenare.

- Ngjyra e urrejtjes, - më pëshpërit Petroja.

- Mos doje të vishesha me të kuqe?

- Po mirë, ti nuk dashuron askënd?

- Askënd, - i them duke psherëtirë dhe petalet e lules së landrës më bien në këmbë.

- Po, mua? Asnjë çikë? - më thotë dhe ma hedh dorën rreth belit.

- Nëse do që të kërcejmë, - i them, - çohemi. Përndryshe ma hiq dorën se më merren mendtë, sikur të isha në det, në mes të furtunës.

Ai qesh me të madhe.

- Qenke hokatare e madhe, - thotë me zë të lartë. - Qenke hokatare e madhe...

Si mund të shkojnë bashkë, fenerët venecianë me këngët afrikane? Dhe, si ka mundësi që trëndafilat e zonjës Parigori të kenë çelur plotësisht, gati për t'u vyshkur e të mos kenë fituar ndonjë çmim sivjet?

Lida pati idenë të vinte një kapelë gaztori edhe pse nuk ishin karnavalet. Askush nuk mund t'ia ndalojë. Ajo është e lirë të bëjë çfarë të dojë dhe e di këtë gjë. Ndaj edhe e vuri. Do të doja edhe unë të vija një kapelë gaztori, por më mungon guximi. Atëherë do të më duhet të puthem me djemtë e rinj e t'i lë ata të më kapin për beli. Sikur ta provoja njëherë? Petalet e luleve të landrës më bien në këmbë. Duke rënë m'i prekin flokët e m'i gudulisin veshët dhe unë qesh.

- Pse qesh? - më pyeti Stefani.

Nuk i them dot se po ndiej guduli, se do të më keqkuptojë.

- Po mendoja se çfarë do të ndodhte nëse do të ishim të gjithë gaztorë të vërtetë, - i them.

- Ç'do të thotë gaztor i vërtetë? Asnjë nuk është i tillë.

- Lida, eja të përshëndesësh gjyshen, - thërret zonja Parigori.

- Kthehem menjëherë, - i thotë Lida Alekos. - Mos kërce me Margaritën.

Tridhjetë gota me lëng vishnje dhe tridhjetë limonada në një tabaka janë një pamje shumë e këndshme.

- Çfarë dëshironi?

- Nga të dyja.

Marr një gotë të kuqe me dorën e djathtë dhe një të verdhë me të majtën. Ke parë ti, të më bëjë vërejtje Petroja për fustanin. Dashkësh të vishja një të kuq. Le të presë se kam për ta veshur. Stefani është më simpatik, por është me Marian. Kërcejnë si goca deti mbërthyer pas shkëmbit. Maria mbështet faqen e saj pas së tijës në mënyrën më të natyrshme. Si mundet Maria të jetë kaq e natyrshme? Fustani i saj, që është në ngjyrën e zemrës së shalqirit, nuk ia vesh trupin. Por nuk e ka Maria fajin për këtë, çfarëdo që të veshë, trupi i saj ngjan i zhveshur.

Infanda është një engjëll i vërtetë. Është veshur me të bardha. “Pse vallë të jesh kaq e përmbajtur, Infanda? Pse nuk e lë veten të lirë të kërcesh në mbrëmjen që po afron?” Djemtë përulen para saj, ndërsa ajo rrotullohet me ta pa e lëvizur fare trupin.

- Ato më të bukurat janë gjithnjë të ftohta, - i pëshpërit Alekoja Marios dhe ai kthehet në drejtim të saj për të marrë me mend se për kë bëhet fjalë.

- Sa bukur kërcen Maria, - dëgjoj zërin e Stefanit dhe vërej vështrimin e tij, teksa e ndjek mes çifteve të tjera.

- Vjen pak si e rëndë, - i përgjigjem. Stefani ka dhëmbë të bardhë e kraharor të gjerë. - Por, sigurisht, është më e mirë se Eleni.

- Ke qejf të kërcejmë?

- Pse jo?

Kërcejmë dhe ne aty bashkë me të tjerët. Më pëlqejnë kërcimet e çmendura.

- Ke edhe ti kafka e gjëra të tilla, si puna e Marios?

- e pyes.

- Jo, - më thotë duke qeshur. - Unë studioj për juridik.

- Aha, juridik...

Ngryset në fytyrë.

- Ndizni fenerët, - urdhëron zonja Parigori.

- Është ende herët, - thotë Lida.

- Jo, është tamam koha.

Pastaj i thotë teto Terezës që po rri brenda pranë dritares:

- Rinia dhe errësira në një mbrëmje vere është një kombinim paksa i rrezikshëm.

Por fenerë ka vetëm në verandë, ndërsa kopshti është i madh. Të gjithëve u kalon nëpër mend të shkojnë në kopsht.

- Po, në këtë orë nuk mund të shihni asgjë, - thotë zonja Parigori.

- Shohim, si nuk shohim, - thonë me këmbëngulje.

Turren të gjithë bashkë. Pastaj ndahen dy e nga dy nëpër rrugicat e kopshtit. Pëshpëritje të fshehta, prekje... Fustanet e vajzave prekin lehtë pantallonat e djemve, ndërsa kur fryn era flokët e vajzave ledhatojnë ballin e djemve. Por vajzat qëndrojnë ende në pritje.

- Është e paparë ajo që më ndodh sa herë laj kokën, - thotë Eleni. - Nuk ia dal dot t'i mbledh flokët.

- Është një mrekulli, - thotë Emili duke u përpjekur të puthë në errësirë një bukle që ka rënë në mjekrën e tij.

- Mos, mos, do të na shohë Nikoja, - i thotë ajo duke qeshur mbyturazi.

- Ndërsa unë mendoja se qe Stefani ai që nuk duhet të na shilte.

- Tani... me Stefanin... Nuk e shikon? - dhe i tregon pas një peme një çift të përqaftuar fort.

Janë Stefani dhe Maria. Po puthen pa pikë turpi. I pamë, edhe unë, edhe Marioja. Sa do të jetë lënduar... E kap për krahu.

- Mario, - i them, - Maria nuk di ç'bën, mos mendo se...

Ai po dridhet i tëri.

- Ajo nuk dashuron askënd, - vazhdoj me këmbëngulje. - Thotë se do të shijojë jetën.

- Të shijojë jetën?

- Po, mendon se kjo është jeta.

- Nuk i shikon bletët? - më thotë. - Fluturojnë lule më lule dhe thithin nektarin e tyre. E urrej, e urrej.

- Edhe unë.

Ndiej vështrimin e Marios. Pse thashë “edhe unë”? Për Stefanin? Ndihem me turp.

- Ngaqë të bën të vuash, - shtoj.

- Infanda, Infanda, - dëgjohet një zë. Është teto Tereza. - Ku është Infanda? - pyeti gjithë ankth.

- Po ja... diku këtu. Çfarë ka ndodhur?

- Asgjë, i solla një xhaketë se dje qe pak e ftohur.

Nuk më kujtohet diçka e tillë.

E gjetëm të ulur në një stol me Emilin dhe Nikitën.

- Për çfarë po bisedonit? - pyeti teto Tereza.

- Për kuajt, - thotë Nikita. - Infanda i njeh shumë mirë.

- Edhe kalëron... - thashë unë. - Ejani ndonjë ditë të dilni bashkë me të.

Teto Tereza më hedh një vështrim të egër. Infanda buzëqesh. Sa e bukur që është, o Perëndi, sa e bukur!... Në gjysmerrësirë me fustanin e saj të bardhë dhe qafën e gjatë duket si mjellmë. Ka mbledhur edhe flokët lart dhe qafa e saj duket si e një zonjushë të vërtetë. Ka hedhur pallton me ngjyrë të kaltër krahëve dhe po e përkëdhel shkujdesur me dorën e djathtë, ngaqë palloja e kaltër ka copë të butë, si gëzof maceje.

- Uf, kam vapë! - thotë pas pak, e flak mbi stol pallton dhe largohet në drejtim të verandës duke e lënë teto Terezën me dy djemtë.

“Pse je kaq e përmbajtur Infanda, pse, përderisa kjo gjë të lëndon?”

Vera është e fortë.

- Doni një meze? - thotë zonja Parigori. - Do njeri meze?

Na priten gjunjët e ndihemi të lumtur. Këndojmë vargjet: “Mos vallë Ksanthulën e ke parë...”. Ndërsa në radio një këngëtare amerikane këndon me një ritëm të çrregullt. Ne vazhdojmë: “E pashë mbrëmë natën vonë...”. Dhe përsëri këngëtarja amerikane: “Tek hipte në një varkë...”, ne sërish. Zëri i këngëtares amerikane arrin në kupë të qiellit: “Në kurbet të shkojë...”. Ndërkohë zëri i këngëtares dridhet, dëgjohen ngashërime. Trishtim i thellë, si atje, edhe këtu. Një hënë ngjyrëportokalli shfaqet që pas malit dhe hedh dritë mbi kallamishtet përballë. Përroi gurgullon, bretkosat ia nisin këngës, një kukuvajkë lëshon një klithmë dhe qëndron mbi çati. Të mund t’i mblidhja të gjitha këto e t’i mbyllja në prehrin tim, ose të më mbyllnin ato brenda prehrit të tyre... Ndiej diçka që zmadhohet brenda meje, fryhet e fryhet... Psherëtij.

- Çfarë ke, Katerina? Je e trishtuar? - më pyesin.

- Jo, - përgjigjem.

Jam e lumtur, do t'i pëshpëritja Mavrukos në vesh po të ishte gjallë, sepse edhe ai shpesh pasditeve ulte kokën, e fuste mes këmbëve dhe psherëtime thellë. Edhe brenda tij me sa duket diçka fryhej e shpërthente.

- Është koha të ikim, - thotë teto Tereza.

Gjithmonë duhet të largohemi në çastin më të bukur...

- Ishte një mrekulli, - i themi zonjës Parigori. - Një mrekulli e vërtetë.

- Natën e mirë!

- Natën e mirë!

Rrugës për në shtëpi qëndrojmë të heshtura.

- Fustani i Elenit nuk më pëlqeu fare, - thotë Maria pak para se të mbërrijmë në shtëpi.

III

DJE shkuam për të vizituar babanë. Ai banon në Athinë, në rrugën “Aristotelus” me gjyshen dhe të vëllanë, Ajisilaosin. Shtëpinë s’mund ta quash as të re, as të vjetër. Është në katin e parë dhe nga njëra anë ka përballë një klinikë, ku shkruhet: “Klinikë gjinekologjike”, por ka edhe një tabelë me një kryq me ngjyrë të kaltër, ku shkruhet: “Mbani qetësi!”. Ndërsa nga ana tjetër ka një tavernë me oborr dhe një bimë kacavjerrëse, që mbushet me lule në pranverë. Flas për klinikën dhe për tavernën, se kujtimet e shtëpisë së tim ati janë të lidhura me aromën e përzier të spitalit dhe verës, që ndihet në rrugë, madje edhe me mendimin se si lindin gratë duke dëgjuar këngët që vijnë nga taverna, apo se si këndojnë në tavernë kur

dëgjojnë ulërimat e grave. Mbjaj mend një ditë tek po vështronim nga dritarja unë, Maria dhe Infanda, dhe pamë një makinë që erdhi, qëndroi para klinikës dhe prej saj dolën një djalë dhe një vajzë. Qenë shumë të rinj, s'besoj se ishin më të mëdhenj se Maria.

- Nuk është asgjë, ke për ta parë, - i tha ai dhe vajza buzëqeshi, edhe pse balli i saj duhet të ishte i mbuluar nga djersët.

Pas pak orësh erdhi e njëjta makinë dhe i mori. Djali e ndihmoi që ajo të hipte në makinë. Sytë e saj m'u dukën thellësisht të trishtuar dhe sikur donte ta prekte barkun me dorë, ta shtrëngonte, por prapë stepej dhe e tërhiqte dorën. Sikur të kishte turp prej dorës së saj.

- Do të ketë abortuar, - na tha Maria dhe ia dha një ulërimë, sikur t'ia kishin masakruar asaj trupin.

Shtëpia e babait nuk është dhe aq e bukur. Ka një korridor të gjatë pa pikë lezeti, ku janë dyert e dhomave. Dhoma e ngrënies nuk ka fare dritë. Dhe kuzhina ka një ngjyrëkafë në gri, që të jep përshtypjen se sado ta pastrosh nuk do ndryshojë ngjyrë. Herë pas here shfaqet ndonjë buburrec që përshkon tejprtej pllakat bardhë e zi.

- Këtë javë do t'i zhduk! - thotë gjyshja. - Kam marrë një ilaç të jashtëzakonshëm.

Dhoma e babait më pëlqen, ama. Është e çuditshme. Ka mobiliat e dhomës së gjumit, por në to nuk gjen

rroba, krehra, furça e të tjera gjëra si këto që hyjnë në punë, por vegla, tela, ca radio të lëna përgjysmë, skeletin e një anijeje në miniaturë... Ka gjithashtu libra në frëngjisht dhe në anglisht me makineri, numra dhe ekuacione algjebrike. Stiva me libra, që neve na duken të gjithë njësoj. Por dy prej tyre ndryshojnë nga të tjerët dhe janë vendosur në një raft të vogël. Është *Robinson Kruzo* dhe *Libri i xhunglës*. Më duket se çfarëdo që të bëjmë në jetën tonë do të kemi gjithmonë me vete historitë e Robinson Kruzosë dhe *Librit të xhunglës*. Një herë në javë, sa herë që vinim në Athinë, nga shtëpia në fshat, na i tregonte babai nga fillimi në fund. Shtriheshim të tria në krevatin e tij të madh dhe e dëgjonim me sy gjysmë të mbyllur. Tani jemi rritur, na vjen turp t'i lutemi babait të na i tregojë historitë, edhe atij i vjen turp të fillojë rrëfimin. Kështu midis nesh krijohet herë-herë një heshtje e gjatë mbushur me *Robinson Kruzonë* apo *Librin e xhunglës*. Duket sikur ai po flet dhe ne e dëgjojmë. Por kjo lloj heshtjeje është e dhimbshme për të gjithë.

- Çfarë jeni duke bërë këto ditë, baba? - e pyesim për të thyer heshtjen.

- Një radio me sistem...

Fillon të na shpjegojë sistemin. Kënaqemi kur e dëgjojmë, edhe pse nuk kuptojmë asgjë. Por, kur na flet për vetëtimat, shiun dhe dukuri të tjera të natyrës,

e kuptojmë shumë mirë, madje shumë më mirë sesa mësuesin e fizikës. Sepse babai ka një këndvështrim të vetin për gjërat, të thjeshtë e të natyrshëm, dhe ka një mënyrë të tijen për t'i shpjeguar.

- Si krijohet ylberi? - na pyeti papandehur. Dhe kur ne nuk përgjigjemi vazhdon: - Dini kaq mirë greqishten e vjetër dhe nuk dini si krijohet ylberi?...

Babai punon në një bankë. Ikën në mëngjes dhe kthehet pasdite vonë. Librat dhe makineritë ia marrin gjithë kohën e lirë që ka. Me sa duket edhe gjatë kohës kur jetonte me nënën në shtëpinë tonë të vjetër, ishte po aq i pasionuar pas tyre. Ndoshta kjo që dhe arsyeja kryesore që u ndanë. Kjo edhe fakti që e tradhtonte. Kur isha e vogël nuk arrija ta kuptoja sesi një njeri i dëlirë, si babai, mund ta bënte diçka të tillë. Tani e kuptoj.

Pak gjëra mbaj mend nga shtëpia e vjetër. Ishte diku afër Likavitosë dhe kishte një tarracë me pamje nga Faliro. Babai jetonte me ne dhe kishim një qen gjahu, që e quanim Dik. Më kujtohen, gjithashtu, dy vazo kineze në dy qoshe të sallonit. Asgjë tjetër. Ndërsa Maria mban mend shumë gjëra. Ndonjëherë na i tregon dhe ne përlolemi fshehtas.

Me babanë shkonim në plazh pothuajse çdo të diel me “Karaïskaqin”, një makinë rrangallë, që dukej si predhë. Kështu e kishte pagëzuar një djalosh çamarrok,

ndërsa po kalonim në një rrugë në qendër të Athinës. Dhe ne u gëzuam, sepse makina e babait nuk ishte një makinë e zakonshme dhe e meritonte të kishte një emër. Ishte ngjyrëkafe ose ndoshta gri, ndoshta ishte ngjyrëkaki. Nga brenda ishte e shtruar me lëkurë origjinale ngjyrëvishnje, një luks që binte ndesh me pjesën tjetër të saj. Ishte makinë e lartë, e hapur dhe tërësisht e zbuluar, ndërsa pjesa e motorit përpara vinte si e prerë dhe dukej si fytyra e një qeni murrash. Pjesa e pasme që si e dalë dhe ngjante me bishtin e një çafkëlozeje. Atje kishte një dollap të vogël prej druri, ku fusnim rrobat e banjës, mjetet e peshkimit dhe ç'të kishim. Me pak fjalë që një makinë me një karakter të veçantë dhe me pamje provokuese.

Shpesh me ne vinin edhe kushërinjtë tanë, Andrikoja dhe Eli. Andrikoja që i vogël, ndërsa Eli ishte në moshën e Infandës. Qe një vajzë zeshkane, trupvogël, me një hundë të shëmtuar, por me sytë më të ëmbël në botë. Fjalëshumë, por gojëmbël. Kishte ideale të larta dhe të arritshme, por çuditërisht nuk mund t'i realizonte. Njëherë, kur që e vogël, kishte bërë një udhëtim në Paris. Nuk donte të shkonte në atë udhëtim, por e kishin marrë me vete prindërit. Në Paris ndërkohë pa një kukull me flokë të verdhë dhe me fustan të kaltër në një vitrinë. Atë kukull e dëshiroi fort, nuk mbylli sy net të tëra për hir të saj, por nuk arriti ta blinte. Dhe nuk ishte as e shtrenjtë.

Elin e doja fort. Mund të flisnim me njëra-tjetrën për gjëra të vogla të jetës së përditshme, pa i bërë të rëndomta dhe kjo gjë kishte rëndësinë e vet. Për gjëra të mëdha sigurisht nuk flisnim, por dukej sikur i linim enkas mënjanë, në një qoshe, të paprekura, në mënyrë që secila t'i mbante për vete dhe të mendonte për to në vetmi, pa e vrarë ndërgjegjja se po i zbulonte.

Kur vinte në shtëpinë tonë, gjatë festave, flinim në të njëjtën dhomë dhe në darkë i premtanim njëra-tjetrës se do të zgjoheshim në mesnatë kinse për të shprehur nga një dëshirë, që e mbanim të fshehtë, dhe që në fund të fundit as nuk ekzistonte. Ose hamendësonim të ardhmen dhe çfarë do të na ndodhte nëse ndryshonte pozicioni i hënës, nëse ajo qëndronte drejt në qiell apo pjerrtas. Ishin të bukura të gjitha këto gjëra, shumë të bukura.

Pra, Eli vinte të dielave në det, ndonjëherë edhe xhaxha Ajisilaosi, dhe atëherë që kënaqësia më e madhe. Xhaxha Ajisilaosi ishte si fëmijë i vogël, i dashur dhe i papërgjegjshëm. Kishte një mungesë përpikërie të admirueshme. Ti mund të ishe duke e pritur në Kifisja dhe ai shkonte e të kërkonte në Faliro, duke e ditur që ishe në Kifisja. Nuk e kishte sensin e kohës dhe as të ligësisë së njerëzve. Dukej sikur jetonte në ndonjë ishull të shkretë dhe luante gjithë ditën me gurë zalli. Edhe babai i ngjante pak asaj

fëmijës së vogël, që luante me gurë zalli, e shpërfillte edhe ai ligësinë e njerëzve. Vetëm se, nëse ishte duke e pritur në Kifisja dhe ai e dinte këtë gjë, do të vinte të të gjente në Kifisja.

Babai dhe xhaxha Ajisilaosi ngjanin shumë me njëri-tjetrin. Ishin të dy disi shtatshkurtër, me flokë të zinj dhe me sy kaprolli, që rrëzëllenin kur shikonin detin, sepse vendlindja e tyre ishte Mesolongji. Kur ishin fëmijë i kalonin ditët duke peshkuar në lagunë. Para se të niseshin, për të parë se si do të qe moti, varnin një çarçaf të bardhë në dritare. Kur ishin në det të hapur shkëmbenin vetëm pak fjalë, ato më të domosdoshmet për fildispanjën, për karremin dhe për mënyrën se si e kafshojnë atë llojet e ndryshme të peshqve.

Babai dhe xhaxha Ajisilaosi jo vetëm që ngjanin, por kishin edhe të njëjtat pasione. Për shembull nuk donin t'i hidhnin benzinë “Karaiskaqit”, nëse nuk ndizej llamba e kuqe, që do të thoshte se serbatori qe në fund. Kishte qëlluar që të mbeteshim pa benzinë në një rrugë të shkretë për një natë të tërë. Madje, njëherë nëna dhe gjyshi, që na kërkonin dhe mendonin se do të kishte rënë makina e do të ishim vlarë diku rrugës për në Sunio, na u shfaqën përpara ndërsa ne ishim në kulmin e argëtimit. E kishim kaluar ditën në det, ishim ende me rrobat e banjës dhe kishim veshur një fund

sipër tyre, ndërsa në dorë mbanim një rrjetë peshkimi plot me peshq. Befas makina bëri nja dy kolpo dhe qëndroi buzë një plazhi me rërë. Babai u përpoq ta ndizte sërish, por nuk u bë gjë. Zbritëm të gjithë nga makina duke qeshur. Ndezëm një zjarr, poqëm peshqit, u ulëm të gjithë në një rreth dhe hanim e këndonim. Xhaxha Ajisilaosi mendoi të bënte edhe një kafë; në pjesën e pasme të “Karaiskaqit” ishin të gjitha mjetet, llamba me alkool dhe xhezvja. Ishte edhe një bidon bosh. Babai e mori dhe rrinte buzë rrugës me shpresën që ndonjë makinë e rastit do t’i jepte benzinë. Sa herë që kalonte ndonjë makinë, çonte bidonin lart. Nja dy ndaluan, po nuk kishin benzinë. Pasi kish kaluar ca kohë, të qeshurat dhe këngët dëgjoheshin në kupë të qiellit, pamë dy drita që po afroheshin. Babai çoi lart bidonin, makina ndaloi dhe që andej zbriti nëna. Ishte e pakrehur dhe me lot në sy, dukej që kishte qarë. Mbetëm pa fjalë. Vetëm xhaxha Ajisilaosi hëngri edhe një cironkë të fundit, pasi e hodhi lart dhe e kapi me gojë në ajër.

- Ç’ka ndodhur? Çfarë keni? Jeni të gjithë mirë? - bërtiste nëna.

- Jemi për mrekulli. Po bëjmë kafë, - iu përgjigj babai.

- Milto, nuk paske ndryshuar fare.

Nëna vazhdoi rrugën e tërbuar drejt plazhit për ta parë me sytë e saj që ishim mirë. Afër zjarrit qe